Németh Zsolt

A MAGYAR SZENT KORONA SZERKEZETI KUTATÁSÁNAK EREDMÉNYEIRŐL ÉS VISSZÁSSÁGAIRÓL

„Mert maga e mű az ötvösségnek, az aranyművességnek, a zománcműnek egyik, az egész világra, s minden időre szóló legremekebb s legbámulandóbb alkotása; melyhez egyetlen régi és ismeretes korona sem járulhat e tekintetben közel."

Ipolyi Arnold

A Szent Korona *(1. kép)* szerkezeti kutatása[1] a magyar bölcsészettudományok állatorvosi lova. Amit a közvélemény a belésulykolt információk alapján tudni vél legfontosabb nemzeti kincsünkről és államiságunk ősi jelképéről, annak zöme téves, arról pedig nem tud, amit tudni lehet és kellene róla. A Mű „hivatalosan felhatalmazott" kutatóit mind a mai napig kizárólag bölcsész – elsősorban történész vagy művészettörténész – diplomával rendelkező, többnyire múzeumi vagy egyetemi státuszban lévő, magyar és külföldi személyek alkotják, akik sorába a 19. század végéig tudós papok is tartoztak, ma pedig római koros régész az egyik hangadójuk. E továbbiakban „akadémikusnak" nevezett tábor nézetei kapnak széles körű publicitást, kerülnek az iskolai tananyagba és a Koronát ismertető hivatalos kiadványokba. Ez a kör, mondván, hogy minden fontos dolgot tudunk, lényegében lezártnak tekinti a Korona szerkezeti kutatását, tehát motiválatlan.[2]

Eklatáns példája ennek a koronázási jelvények okmányainak közreadására, majd az azok kiértékelésére fordított figyelem hiánya. Kevesen tudják, hogy 1978-ban az amerikaiak a Szent Koronával együtt visszaszolgáltatták a koronaládában a regáliákkal együtt őrzött iratokat is. Ezek az okmányok 1608 és 1945 között keletkeztek, mikor a koronaládát kinyitották és a koronaékszerek kikerültek belőle vagy visszahelyezték őket. Aláíróik főnemesek, főpapok, országgyűlési képviselők voltak. (Sajnos egyér-

[1] E területhez értelmezésünk szerint a „Tárgy" felépítésének, alkotóelemeinek, létrejötte helyének és idejének, geometriai és fizikai tulajdonságainak, funkcionalitásának, sérüléseinek és átalakításainak, valamint képi üzeneteinek a vizsgálata tartozik.

[2] Ennek látszólag ellentmond, hogy már tevékenykedik a „Lendület" Szent Korona Kutatócsoport, sőt publikációkat is produkált (www.tti.hu/lendulet.html [utoljára megtekintve: 2014. július 31.]). Ezekről vezetőjük, Pálffy Géza, a történettudomány doktora így nyilatkozott: „Írásaink valóban nem a korona szerkezeti kérdéseivel foglalkoznak, hiszen azokra érdemi új írott vagy képi forrást igen nehéz találni. A történetére vonatkozóan viszont rengeteg újat lehet, miként ez a tanulmányokból kiderül." Fáradozásaik tehát Pálffy szerint sem fogják lényegesen előrevinni a Mű *szerkezeti* kutatását, mert nem arra irányulnak.

telmű, hogy számos ládanyitás és -zárás jegyzőkönyv felvétele nélkül történt a koronaőri intézmény felállítása után is, az esetek egy részében azért, mert törvénytelenül, tudtuk nélkül került sor ezekre.)

A visszakapott okmányok a koronaékszerekkel együtt a Nemzeti Múzeumba kerültek. Szakembereinek huszonöt évre volt szüksége ahhoz, hogy a nem túlságosan vaskos iratcsomagot betűhíven és magyar fordításban kiadják (Szvitek–Tóth), holott a Korona átalakításaival kapcsolatban rendkívül lényeges adatokat tartalmaznak, melyekre a Mű sérüléseiről és átalakításairól írott könyvemben (Németh 2010) támaszkodni tudtam. Az akadémikus tábor mind a mai napig nem adta jelét, hogy felfedezte volna az ezekben az okmányokban rejlő, szerkezeti kutatásban is hasznosítható adatokat. További adalék e kör motiváltságáról a Nemzeti Múzeum volt főigazgatója kapcsán: „Tóth Endre titkárként, alulírott (Kovács Tibor) elnökként e könyvet [*A koronázási jelvények okmányait* – N. Zs.] tekintjük a Szent Korona és a koronázási jelvények állagvédelmének biztosításával és tudományos értékelésével foglalkozó – 1978–1999 között működött – szakbizottság *zárótevékenységének* [kiemelés tőlem – N. Zs.]" (Kovács T. 3. o.).

1. kép: A Szent Korona szemből. Szelényi Károly felvétele

Az Egyesült Államokból hazakerült Koronát kiállították a Nemzeti Múzeumban, ahol bárki számára megtekinthető volt. 1980-ban megjelent továbbá egy reprezentatív kiadvány, benne Szelényi Károly kiváló minőségű felvételeivel a koronaékszerekről (Kovács–Lovag), melyeket tanulmányozva bárki, akit érdekelt a téma, a Mű érdemi kutatójává válhatott. Számos, zömmel műszaki vagy természettudományos végzettségű szakember élt a lehetőséggel és jutott fontos eredményekre (lásd alább). A nyolcvanas évek a független (megtűrt) szakvizsgálatok időszaka is: ekkor kapott lehetőséget több, az akadémikus művészettörténész körön kívüli szakembercsoport – mérnökök, aranyművesek, ötvösök – a Mű közvetlen tanulmányozására, egy orvoscsoport pedig modellkísérleteket végzett. A korábbi bölcsész vizsgálókétól eltérő előképzettségű és szemléletű, nyitott gondolkodású, motivált kutatók bekapcsolódása meghozta az eredményét: *az „alternatívok" munkálkodása az elmúlt harmincöt évben jóval több lényeges tényt és ismeretet hozott felszínre a Koronáról, mint az „akadémikus" kutatás a maga kétszázhuszonkét éve alatt*, és átformálta volna a Műről alkotott képünket. Azért csak „volna", mert az akadémikus gárda ezt megakadályozta, és jelenleg is akadályozza.

Az utóbbi egyrészt mindent elkövetett, hogy nevetségessé tegye, és komolytalan színben tüntesse fel az alternatívokat. Ehhez kapóra jött, hogy amatőrök sora is foglalkozni kezdett a Koronával, akik többnyire gyermeteg elképzelésekkel álltak elő, s akiket tudatosan egy kalap alá vettek a komoly kutatókkal. Másrészt a számottevő eredményeket felmutató alternatív

kutatók illetve csoportok szinte mindegyike előállt olyan nézettel is, ami téves és könnyen cáfolható volt, s ezekhez gyakran jobban ragaszkodott, mint a lényeges felismeréseihez. Az alternatívokat elzárták attól, hogy eredményeiket szakfolyóiratokban vagy konferenciaanyagokban publikálhassák,[3] más helyeken megjelentetett tanulmányaikat pedig agyonhallgatták. A külföldi kutatók így jószerével nem is értesültek az alternatívok eredményeiről. Ennek orvoslására Bakay Kornél szerkesztésében jelent meg 1994-ben egy angol nyelvű kiadvány (Bakay), melynek szerzői az ezredvég vezető alternatív kutatói voltak.

Az akadémikusok kettős mércével mérnek: ha a saját táborukban valaki helytelen nézetet fogalmaz meg, azt elnézik neki, ha viszont valamelyik alternatív kutató kijelentéseiben fedezik fel vagy vélelmezik a legkisebb hibát, annak teljes nézetrendszerét megalapozatlannak tekintik (Lovag; Tóth E. 2011). A személyes ellentétekkel és emberi gyengeségekkel is terhelt akadémikus–alternatív kapcsolatok az 1980-as évek közepe óta a fagyponton vannak, a prominens képviselők gyakran személyükben támadták a többieket, nem érvekkel. Csupán az utóbbi időben, a korábbi kutatógeneráció kiöregedése, illetve egyes reprezentánsainak a halála, és új kutatók színre lépése nyomán mutatkoznak az olvadás első jelei.

Az akadémikus kutatás korona-képe

Az akadémikus kutatás szerint a Szent Korona fő részei, az abroncs a pártaelemekkel és a csüngőkkel, illetve a pántok a rajta lévő ékítményekkel máshol és máskor készültek: a Mű összebarkácsolás révén jött létre. Többek szerint a zománcképek is máshol és máskor készültek, mint az őket hordozó abroncs illetve a pántok.

Az abroncs és zománcképei készülési helyét illetően nagy a magabiztosság: Bizánc. 1916-os Korona-vizsgálatukkor Varjú Elemér, Fejérpataky László és Gerevich Tibor akadémikusok nem is szenteltek figyelmet az abroncsnak – mondván, arról mindent tudnak. „A Korona alsó felét, vagyis I. Géza koronáját nem volt szükséges behatóan megszemlélni. Ennek leírásában a régi s újabb írók megegyeznek" (Varjú 63. o.). Az idézet világosan jelzi: az akadémikus kör nézetrendszere egyetértő kereszthivatkozásokon, nem pedig tényeken alapul.[4,5] 1928-as Korona-vizsgálatakor Otto von Falke sem foglalkozott az abronccsal és képeivel, mert megfelelően datáltaknak tartotta (Falke 126. o.).[6]

A mellény túl nagy volt (ebben a kérdésben is). 1946-os személyes Korona-vizsgálata nyomán Albert Bœckler arra a következtetésre jutott, hogy az abroncs nem bizánci munka (Bœckler

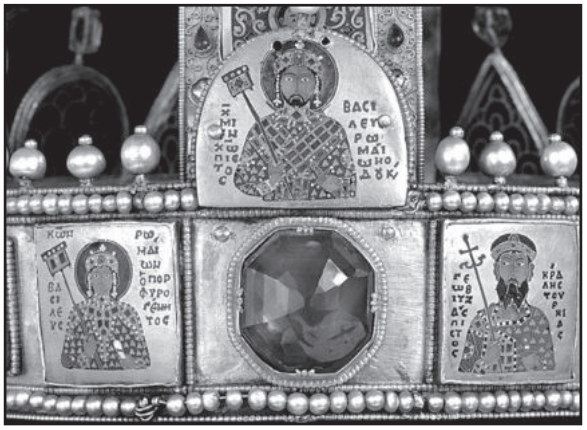
[3] Ennek eklatáns példája, hogy a Budapesten 1981-ben rendezett Insignia Regni Hungariæ elnevezésű nemzetközi konferencia kiadványába nem engedték be a mérnökcsoport publikációját.

[4] E megállapítás számos idézettel alátámasztható. Például Bárányné Oberschall Magda, aki 1938-ban személyesen tanulmányozhatta a Koronát, azt írta, hogy „Bertalan apostol képmását a bizánci (értsd homlokzati – N. Zs.) Pantokrátor-kép teljesen elfedi" (Bárány-Oberschall 1961, 22. o.). Az 1983-as aranyműves vizsgálat tisztázta, hogy a Bertalan-kép hiányzik (Csomor *et al*. 114. o.). Kovács Éva, aki 1978 urán a Korona fő vizsgálója volt, megállapításokat tett a nem létező kép helyzetéről (Kovács–Lovag 54. o.). A két művészettörténész tehát nem saját megfigyelésére épített, hanem kollégái korábbi, ellenőrizetlen hivatkozásait hivatkozta tovább.

[5] Erről a hozzáállásról óhatatlanul Hamvas Béla szcientifizmusról írott soraira juthatnak az eszünkbe: „A tudomány által teremtett világ nem jóhiszemű; a tudomány célja nem megismerés, hanem hatalmi aktus, és nem egyes (természettudományi vagy technikai) diszciplínák tulajdonsága, hanem ez a vonás a tudományt mint tudományt minden alakjában jellemzi" (Hamvas 81–82. o.).

[6] A tudomány „viszonyban nem a dolgokkal, hanem a dolgokról alkotott saját fogalmaival áll" (Hamvas 82. o.).

735–736. o.), és a pártázat azsúrzománcai sem. Kiemelte, hogy „sem eredetiben, sem ábrázolásról nem ismert olyan bizánci korona, amelyik homlokzati részét olyan nagy, az abroncs felső peremén álló, félköríves záródású zománclemez hangsúlyozná, mint a Krisztus-lemez (a Szent Koronán)" (Bœckler 734. o.).[7] Véleményéhez Deér József is csatlakozott: az emigráns művészettörténész „bizantinizálónak" nevezte az abroncs stílusát, azaz olyannak, ami emlékeztet a bizánci császári udvari ötvösstílusra, de eltérő attól (Deér 31. o.). Bárányné Oberschall Magda is megerősítette, hogy az abroncson található ékkövek és zománcképek elrendezése bizánci alkotásokon ismeretlen (Bárány-Oberschall 1974, 75–76. o.), amivel Bogyay Tamás is egyetértett (Bogyay 1983, 76. o.). A fenti vélemények lepereg tek a Korona 1978 utáni magyarországi művészettörténész vizsgálóiról (Kovács Éva, Lovag Zsuzsa, Marosi Ernő), akik kitartottak a bizánci készítés mellett.[8]

2. kép: Uralkodóképek az abroncs hátsó részén Szelényi Károly felvétele

1957-ig kellett várni, hogy egy művészettörténész százhatvanöt év „kutatás" után észrevegye *és* publikálja azt a nyilvánvaló tényt, hogy Dukász Mihály császárnak az abroncs hátsó részén lévő ábrázolásába *(2. kép)* lyukak és szegecsek vannak ütve, *a kép pedig nem fér a keretébe, sőt, elhelyezése érdekében gyöngyöket kellett eltávolítani az abroncs tetején körbefutó gyöngysorból – tehát másodlagos elhelyezésű kell, hogy legyen* (Bárány-Oberschall 1957, 38. o.). (A lyukak és szegecsek már 1935-ben feltűntek a Koronáról készült felvételeket tanulmányozó bizantinológus (!) Moravcsik Gyulának (Moravcsik 125. o.), sőt a párizsi *Le Journal* című napilap egy 1907. április 3-án Jean de Bonnefon régész tollából megjelent írása is említi a Dukász-képen lévő lyukakat (idézi Deér 15. o.). Bárányné Oberschall Magda fenti észlelései ténymegállapítások, nem pedig vélemények vagy feltevések, amelyeket, mint a képet zavaró tényezőket, az itthoni művészettörténész gárda a datálással kapcsolatban teljesen figyelmen kívül hagyott, a tényt pedig igyekezett „elmaszatolni".[9]

A pántok és a rajtuk lévő latin betűs zománcképek készülésének helyéről és idejéről jelentősen eltérnek az álláspontok, az utóbbiról több évszázadnyit, ami önmagában jelzi, hogy e „szakértői" datálások zöme teljesen megalapozatlan. A témával foglalkozó magyar és külföldi művé-

[7] Az 1990-es ötvösvizsgálat tisztázta, hogy a pártaelemek keretei egyanyagúak az abronccsal, tehát a pártázat *nem* másodlagos toldás rajta (Papp 1994, 6–7. o.).

[8] „A *corona græca* tehát valójában autentikus bizánci munka, néhány apró változástól eltekintve (…) minden részlete egykorú a zománclemezekkel" (Kovács–Lovag 37. o.).

[9] A „klasszikus" példa Lovag Zsuzsa egyik cikkének képfelirata: „A Dukász Mihály császárt ábrázoló zománclemez *javított,* másodlagos elhelyezése *eredeti foglalata* előtt" (Lovag 41. o.). A két, általam dőlt betűvel kiemelt megállapítás mindegyike merész csúsztatás. A felirat korrektül így hangzana: A Dukász Mihály császárt ábrázoló másodlagos zománclemez elhelyezése a hátsó oromzaton lévő eredeti, kisebb zománckép számára készült foglalat előtt.

szettörténészek több lehetséges kort és nyugat-európai helyszínt is megneveztek, azonban ezek mindegyikét *a saját táborukból* többen is, nyomós érveket felsorakoztatva lehetetlennek tartották.[10] Úgy vélem, hogy valamennyi cáfolat megalapozott. A fentiekből egyenesen következik, hogy a művészettörténet alapvetően rossz helyen keresi a pántok zománcképeinek készülési helyét a nyugat-európai kultúrkörben.

A Korona egészének datálási bázisát a már említett Dukász-kép, valamint a – minden alap nélkül – I. Gézaként azonosított, Geóbitzász névfeliratot viselő uralkodó ábrázolása képezi: mivel egyidőben uralkodtak az 1070-es években, így az egész Mű csak ennél későbbi lehetne.[11] Az abroncs és zománcképei Dukász ajándékai lennének Gézának, vagy egyes kutatók (például Bárány-Oberschall 1961, 39. o., Tóth E. 2011, 96. o.) szerint Szünadenének, Géza bizánci feleségének. Ebben a gondolatrendszerben következményként áll elő, hogy Szent István koronázása nem történhetett a Szent Koronával. Az akadémikus kör által képviselt kettős Korona-elmélet pikantériája, hogy kiötlője egy amatőr volt: Weszprémi István debreceni szabadkőműves orvos, aki sohasem látta elmélete tárgyát: „Hazánk ezen drága Kintsét színről színre szemlélnem még soha sem lehetett" (Weszprémi 812. o.). A hipotézis első hathatós támogatója pedig Koller József pécsi kanonok, tehát szintén nem mai értelemben vett szakember.

Az alternatív Korona-kutatás

Az akadémikus vizsgálókhoz képest, akik 1978 és 1999 között gyakorlatilag korlátlanul tanulmányozhatták a Koronát a Nemzeti Múzeumban, a közvetlen vizsgálat lehetőségének hiányában komoly hátrányokkal induló, de jószemű és találékony alternatív kutatók villámgyorsan ízekre szedték az akadémikus interpretációt. Rámutattak arra, hogy az abroncson lévő három uralkodókép – a két fentebb említetten kívül egy Kón névfelirat-rövidítéssel jelzett bizánci császár ábrázolása is található a Korona hátsó részén – térkitöltése lényegesen nagyobb, mint az abroncs biztosan eredeti zománcképeiéi. Körbenyírták őket, hogy jelenlegi helyükre tehetők legyenek, és jóval alacsonyabb művészi színvonalúak, mint az utóbbiak (Bradák 6–8. o., Pap 1997, 17. o.). Ebből arra következtettek, hogy nem eredetiek a Koronán, s így annak datálására nem alkalmasak. Hangsúlyozták, hogy 1613-ból hiteles leírás áll rendelkezésre arról, hogy kinek a képmása helyezkedett el az abroncs hátsó részén: Révay Péter gróf, koronaőr ekkor azt írta *De sacra corona…* című emlékiratában, hogy ott a Boldogságos Szűzanya képmása *(imago divæ Matris Virginis)* szerepel (Révay 1613, 75. o.). Az akadémikus kutatógárda a mai napig mindent elkövet, hogy Révay leírását kitalációnak tüntesse fel, ezzel mentve a menthetetlen „hivatalos" álláspontot.[12] Ma már elegendő a hiteltelenítő tanulmányokra csupán hivatkozni annak, aki a koronaőr szavainak tételes ellenőrzése (Németh 2007, 59–68. o.) mellőzésével szeretné félresöpörni a hivatalos nézetrendszerrel ütköző megállapításokat (például Pálffy 1443. o.).

Itt kívánom megjegyezni, hogy a vitatott zománckép-cserék korántsem merítik ki a Koronán történt változtatásokat: ékkő- és gyöngycserék nagy számát mutattam ki, és közülük számosat datáltam (Németh 2010), egyértelművé téve, hogy a hallgatólagos vélemény, miszerint

[10] Összegzés: Németh 2007, 94–96. o.

[11] Legújabban: „A korona alsó, Bizáncban készült része a három földi személy, az uralkodók képe alapján az 1070-es évek elején, illetőleg valamivel korábban készült" (Tóth E. 2011, 94–95. o.). „Még Konstantinápolyban egyes képeket kicseréltek" – teszi hozzá a régész. Meglepő „információja" minden alapot nélkülöz, az újkori képcserékről viszont tudni sem akar.

a Korona lényegében az eredeti állapotában van, hamis.[13] Ez egyértelművé teszi, hogy szemben az akadémikus kör fennálló véleményével, messze vagyunk a szerkezeti kutatások lezárhatóságától.

Egy mérnökcsoport felismerte, hogy a Koronán, beleértve az abroncsot, a pántokat és a zománcképeket is, egységes mértékrendszer vonul végig, melynek alapja az angol hüvelyk,[14] legfontosabb méreteinek arányai pedig egész számok, amelyek kiadják a Fibonacci-sorozat első tíz tagját (Beöthy *et al*., 1981, 475. o., Ferencz 59. o.). Megállapították, hogy három uralkodókép nem illeszkedik ehhez az arányrendszerhez. Mivel az aranyműves vizsgálat a maga szempontjából egységes tárgyként fogadta el a Koronát (Csomor *et al*., 119. o.), így nyomukban az alternatív kutatók jelentős része az egységes Korona-elmélet mellett tette le a voksát, és elképzelhetőnek tartották, hogy I. Istvánt a Szent Koronával koronázták meg. Az akadémikus kutatók vitatták a Fibonacci-arányok – vitathatatlan – meglétét (Lovag 36–37. o.), s az abroncs és a pántok anyagának, díszítésének, zománcképei típusának, stílusának és névfeliratai nyelvének a különbözőségére hivatkozva elutasították az egységes Korona-elméletet.

Az alternatív kutatók köre – melybe hangsúlyozottan nem értem a nagyszámú lelkes, ám felkészületlen amatőrt –, meglehetősen megosztott, és nem volt képes konszenzusos nézetrendszert kialakítani. Közös azonban náluk az uralkodóképek másodlagosságának hangsúlyozása és a velük történő datálás elutasítása, s ezzel a kapunyitás annak a lehetőségnek, hogy a Mű 1000 körül, vagy akár korábban keletkezett, továbbá a mérnökök által felismert egységes mértékrendszer elfogadása, és ennek nyomán az egységes készítés feltételezése, valamint a Korona funkcionális megközelítése.[15]

Az alternatív kutatók a közvetlen vizsgálatok lehetőségének megszűnése óta, helyzetükből adódóan, nagyrészt az akadémikusok által közölt adatokat használják, ám azokat friss szemmel, s dogmák béklyója nélkül újraértelmezve és -csoportosítva jutnak értékes új felismerésekhez. Egyénileg dolgoznak, nem veszi őket körül olyan kutatóintézeti vagy egyetemi tanszéki

[12] [Az előző oldalhoz] Lásd Bónis 52–61. o. Lovag 45–47. o. Bogyay 1991, 32–34. o. Bertényi 2001, 23–27. o. A legújabb ilyen erőlködés Tóth Endre nevéhez fűződik: „Elsőként Révay Péternek a koronáról írt munkájának első kiadásában (szerepel) a korona leírásában a császárkép helyett említett Szűz Mária-kép ötlete, amit Révay átdolgozott, második, javított kiadásából *(sic!)* már kimaradt" (Tóth E. 2011, 95. o., 13. lábj.). Ki-ki ellenőrizheti, hogy a Boldogságos Szűzkép „ötlete" mind a *De sacra corona…* későbbi kiadásaiban (például Révay 1732, 77. o., Révay 1746, 467. o.), mind az emlékirat 1618 és 1622 közötti jelentősen kibővített, *De monarchia…* címmel 1659-ben megjelent poszthumusz munkájában (Révay 1659, 143. o.) szerepel. Csak találgathatjuk, hogy a hangadó akadémikus Korona-kutató ennyire felkészületlen-e, vagy szándékosan nem mond igazat.

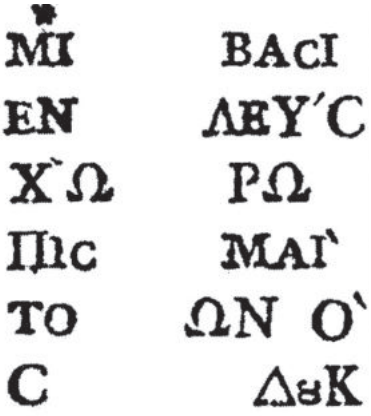
[13] Az akadémikus kör nem hajlandó szembesülni azzal a ténnyel, hogy 1867 előtt törvénytelen és dokumentálatlan koronaláda-nyitások voltak (Tóth E. 2003, 19–20. o., Pálffy 1432. o.), holott éppen cserék és sérülések sora egyértelműsíti ezt. Elfogadhatatlan Pálffy Géza ama vélekedése, hogy „a korona mindenkori sérüléseiről évszázadokkal ezelőtt (*hangsúlyoznánk: teljesen érthetően* – kiemelés tőlem [N. Zs.]) nem készültek modern »baleseti látleletek«" (Pálffy uo.), hiszen éppen ezek feljegyzése, illetve a kijavításukról szóló közlések lettek volna a jegyzőkönyvekben rögzítendő legfontosabb történések. Jó néhány „baleseti látlelet", illetve javításról szóló feljegyzés szerepel is a koronázási jelvények okmányai között (Szvitek–Tóth 44, 46, 72, 84, 102. o.).

[14] Robin Heath kimutatta, hogy az angol hüvelyk az angol lábbal egyetemben a Hold mozgásából származtatható, természetes ősi méretegység (Heath).

[15] Ez az irányzat nem pusztán dísz- vagy ceremoniális tárgynak tekinti a Koronát, hanem a király számára specifikus képi üzenetet hordozó közvetítő eszköznek.

szellemi közeg, amelyben új elképzeléseiket frissiben próbára tennék, kollégáik véleményét meghallgatva. Felvetéseik gyakran jószándékú, segítő megjegyzések figyelembevétele nélkül, elhamarkodottan kerülnek publikálásra.

Az alternatív körből kikerült téves téziseket, melyek egy részét már csak kiötlőjük gőgje tartja életben, itt nem kívánom ismertetni, inkább arra hívom fel a figyelmet, hogy ezeket bőven ellensúlyozza nagyszámú megalapozott megfigyelés és jó felismerés. Az alternatív *és* az akadémikus kutatók által felszínre hozott *tények* mentén, *a másik tábor eredményeit elismerve és figyelembe véve a Szent Korona keletkezéséről, sérüléseiről és átalakításairól, képi üzeneteiről az „elfogadottnál" sokkal teljesebb és árnyaltabb kép alakítható ki.* Kívánatos lenne, hogy az akadémikus kör szembe tudjon nézni számos szakmai tévedésével, kimozduljon tespedtségéből, elismerje az alternatívok eredményeit, elfogadóan és segítően, nem pedig gőgösen és lekezelően viszonyuljon hozzájuk, és ne éljen vissza kétségtelenül meglévő hatalmi pozícióival. A tévedések belátása és a mások kutatási eredményei iránti nagyobb nyitottság, elfogadókészség természetesen az alternatívoknak is kötelességük.

3. kép: Horányi Elek betűhű és az eredeti térkiosztást követő névfelirat-rögzítése Dukász Mihály császár zománcképéről 1790-ből. Horányi 46. o. nyomán

Jelen cikknek már csak terjedelmi okokból sem lehet célja, hogy igazságot tegyen a nagyszámú vitatott kérdésben, melyek egy része említésre sem kerülhetett a fentiekben. Ugyanakkor a rendelkezésre álló hely elegendő arra, hogy datálás kérdésében az „elfogadott", a közvéleményre erőltetett kép tarthatatlanságát immár végérvényesen igazoljam.

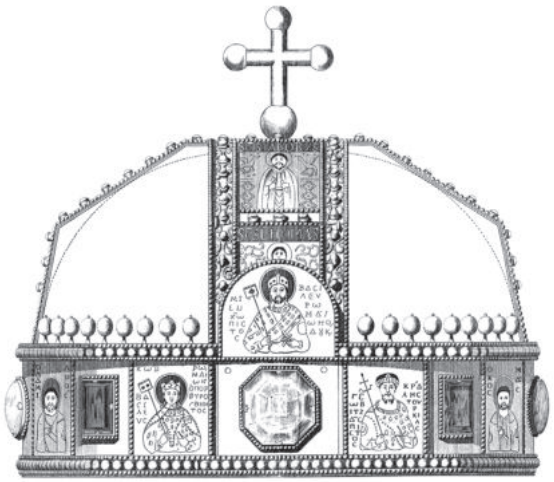
A HAMIS KORONA-KÉP CÁFOLATA

Érveim felsorakoztatását azzal a ténnyel kívánom kezdeni, hogy *a három uralkodókép létéről a Szent Koronán csak 1790 februárjától van bizonyíték* (lásd alább). Korábbról sem ábrázolás, sem dokumentum nem utal ottlétükre.

Az ízlés szubjektivitásától független, geometriai és analitikai módszerekkel igazoltam, hogy a három uralkodókép más kezek alkotása, mint az abroncs hat biztosan eredeti zománcképe. A két császárkép azonos kivitelező munkája lehet, míg a Geóbitzász-zománc készítője más személy volt (Németh 2010, 9–18. o.). A kettős Korona-elmélet gondolatrendszerében ez azonban még nem jelent teljes cáfolatot, hiszen a vonatkozó hipotézis éppen azt állítja, hogy a Mű különböző alkotórészei máshol és máskor készültek, csak összeállításuk után beszélhetünk a Szent Koronáról. Elmélettől független érvekre van tehát szükség.

A Korona 1784. április 13-a és 1790. február 18-a között kikerült a magyar nemzet felügyelete alól: II. József a királyi hitleveleket és a Korona királyságban maradását előíró magyar törvényeket[16] semmibe vevő parancsának idején, ez idő alatt Bécsben volt. A durva jogsértés elleni tiltakozásul Balassa Ferenc koronaőr lemondott hivataláról, posztját Nádasdy Ferenc vette át. A haldokló II. József 1790 januárjában az egyre erőteljesebb nemesi elégedetlenség nyomása alatt hozzájárult, hogy a Korona hazatérjen. Február 18-án lépte át a magyar határt, ahonnan diadalmenetben vonult tovább Budára, ahol február 21–23-án közszem-

[16] 1464. évi II. törv. 1608. évi I. törv. 3, 4, 16. cikkelyek. 1622. évi XVI. törv. 2–10. cikkelyek. 1659. évi törv. 2–10. cikkelyek. 1715. évi XXXVIII. törv. 1741. évi törv. 2. cikkely (Marczali 1888, 364. és 367. o. Vö. *A korona* 387–388. és 392. o.).

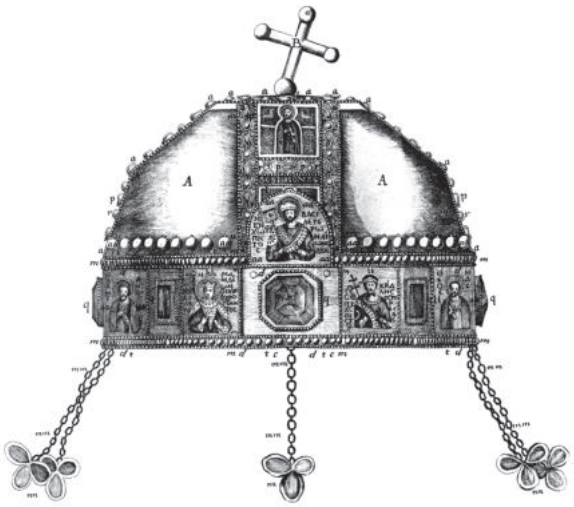
4. kép: Johann Nepomuk Schauff hátulnézeti ábrázolása a Koronáról 1790-ből. Schauff hivatkozott könyvének melléklete nyomán

lére tették. Ekkor vizsgálta meg Horányi Elek piarista tanár, aki személyes megfigyelés nyomán írta le az abroncs zománcképeit és adta meg betűhíven görög névfeliratait *(3. kép)*.

A vizsgálódásaink szempontjából fontos következő ábrázolás 1790 novemberének közepén, a II. Lipót koronázását követő pozsonyi közszemle alatt és után keletkezett. Készítője Johann Nepomuk Schauff (1757–1827) pozsonyi festőművész, akinek rajzai szemből és hátulról is *(4. kép)* megmutatják a Koronát. A művész apróbb javítások után később színezett rézmetszetekké dolgozta át a rajzokat (Németh 2007, 74–75. o.). Schauff a lehetőségekhez képest alaposan megfigyelte a Koronát, különösen a hátulnézeti ábrázolás pontos. A Dukász-kép azon még rongálatlan: nincsenek benne sem lyukak, sem szegecsek. Ábrázolja viszont a homlokzati és a hátsó ékkő-mezőben lévő, a pántokat abroncshoz rögzítő szegecseket, melyek körülbelül ugyanakkorák, mint a később császárábrázolásba került szegecsek. Mivel az előbbiek kevésbé feltűnőek – arany az aranyban –, mint a vörös betűk hátterén a zománcképben, így biztosra vehető, hogy a szegecsek ekkor még nem voltak a Dukász-képen.

Bár a jelen okfejtésemhez nem kapcsolódik közvetlenül, érdemesnek látom felhívni a figyelmet a hátsó pánt két apostolkép között látható áttörésére. Legkésőbb 1790-ben már megvolt a Korona első súlyos, pántáttöréssel járó sérülése, ugyanakkor Schauff rajzai és a Korona közelébe kerülő, azt – vármegyei következtében kezében tartó Kazinczy Ferenc leírása alapján tudjuk, hogy a többi pántáttöréssel járó sérülés még nem. Az akadémikus koronakutatás kísérletet sem tett e sérülések sorrendiségének feltárására és datálására[17] – ennek elvégzése a mérnökcsoport részben téves, ám egyes elemeiben felhasználható megállapításai (Beöthy *et al.*, 1984, 79–80. o., Ferencz 82–89. o.) nyomán rám hárult (Németh 2010, 82–86. o.).

1792-ben, I. Ferenc koronázása után, június 7-étől 9-éig a Koronát három napra ismét közszemlére tették Budán, mely időszakban egy különböző felekezetű egyházi személyekből álló hattagú csoport tanulmányozta – ez tekinthető az első tudományos megközelítésű vizsgálatnak. Vezetőjük, Koller József pécsi kanonok 1800-ban tett közzé könyvet a vizsgálatról (Koller), mely-

5. kép: Binder János Fülöp metszete a Koronáról 1792-ből (hátulnézet). Koller hivatkozott könyvének 2. melléklete nyomán

hez három korona-ábrázolást is csatolt, köztük első ízben felülnézetit is, amelyeket Binder János Fülöp (1735*k*–1811) budai rézmetsző készített. Ezen a hátulnézeti ábrázoláson *(5. kép)* is azt figyelhetjük meg, hogy a Dukász-kép még nincs hozzászegecselve a Tamás-lemezhez, a névfelirat tökéletesen olvasható. Koller könyve is hozza a görög névfeliratokat – ráadásul nagyon pontosan, a neves bizantinológus, Moravcsik Gyula elismerését is kivívva (Moravcsik 1935, 115. és 121. o.) –, ahol az ábrázolással összhangban a Dukász-felirat minden betűje szerepel, a ma szegecsek által takartak is (Koller 8. o.). A császárkép alatti ékkő-mezőben, akárcsak a Krisztus-kép alattiban, látszanak a pántokat abroncshoz rögzítő szegecsek, tehát a rajzoló minden valószínűség szerint megjelenítette volna őket a Dukász-képen is, ha már ott lettek volna.

„(…) el kell szakadni attól a kutatást gátoló béklyótól, hogy a Szent Korona bármely részének készüléséhez Dukász Mihálynak köze lehetett, illetve az ő uralkodási idejére lenne keltezhető."

Mind 1790-ből, mind 1792-ből tehát rendelkezésünkre áll egy-egy pontos ábrázolás *és* névfelirat-lejegyzés, melyek tanúsága szerint a ma a Dukász-képben lévő szegecsek akkor még nem voltak benne. Ha azt feltételeznénk, hogy Schauff és Binder a szegecsek és a lyukak megjelenítésének mellőzésével „megszépítette" a császárképet, akkor is ott van Horányi névfeliratrögzítése, melyen a ma szegecsek által elfedett betűk is szerepelnek, a tanár pedig nem tesz róla említést, hogy betűk takartak lettek volna. Koller József is a teljes névfeliratot hozza a könyvében (Koller 8. o.), és ő sem tesz említést betűk takartságáról vagy szegecsekről.

Adódik a kérdés: mikortól van bizonyítékunk arra, hogy a szegecsek már benne vannak a Dukász-zománcban? Bradák Károly alternatív kutató hívta fel a figyelmet Rumy Károly Györgynek (1780–1847) egy 1825 októberében az *Œsterreichischer Beobachter*ben megjelent írására, amelyben pontos leírást adott a szegecsekről és az általuk eltakart betűkről (Rumy 1320. o., idézi Bradák 2006, 6. o. Németh 2010, 72. o.). 1825 természetesen csak *ante quem* dátum, bár az év szeptemberében I. Ferenc negyedik feleségének koronázásakor elvileg alkalom adódhatott beavatkozásra, mert a Korona kikerült a ládájából.

A szegecseket nyilvánvalóan azért ütötték a császárképbe, hogy rögzítsék a mögötte lévő pántszakaszhoz. Erre azért volt szükség, mert a zománckép minden irányban nagyobb, mint a mögötte lévő keret, az tehát nem tartja.[18] A beavatkozásról „természetesen" nincs feljegyzés, ami alattomos és törvénytelen voltát tanúsítja, és meglehetősen valószínűtlenné teszi, hogy egy, a Szent Koronát mélyen tisztelő magyar főpap vagy főnemes utasítására került volna rá sor. Most képzeletben távolítsuk el a szegecseket a képből, és tegyük föl azt a kérdést, hogy nélkülük mi tartotta a zománcképet a helyén, és hogy e rögzítés mennyire erős. A kérdéssel kiemelkedő tudású szakemberhez, a Koronát 1990-ben többször is vizsgáló Papp László ötvösmesterhez fordultam.

Az aranyműves- és ötvösvizsgálatok tisztázták, hogy a császárképet kezdetben mindössze egy, a hordozó aranylemez hátoldalának

[17] [Az előző oldalhoz] Tóth Endre még 2011-ben is ezeket a súlyos tévedésekről tanúskodó mondatokat vetette papírra: „Valószínűleg a 17. században az egyik koronázás után egy véletlen baleset során kis híján teljesen összetört" (Tóth E. 2011, 108. o.). Említést érdemel, hogy a Nemzeti Múzeum Tóth által vezetett könyvtárából az elmúlt években két, a Korona kutatásához nélkülözhetetlen, más magyar könyvtár állományában nem található kiadvány is eltűnt… *Qui prodest?*

[18] Pontosabban nem tartotta 1867-ig, amikor is egy javításkor ahhoz forrasztották.

alsó részéhez keményforrasztással rögzített lemezcsík tartotta, amit az abroncsnak megfelelő ívűre reszeltek, hogy pontosan feltámaszkodjon, és így hozzáfeszítse a lemezt az abroncs gyöngydrót-gyűrűjéhez (Csomor *et al*., 102, 105–106. o., Papp 1994, 7. o.). A császárábrázolás a nem neki való helyen instabilan állt, a rögzítése pedig gyenge volt (Papp 2009). Papp László szerint kizártnak tartható, hogy a Dukász-kép – ha már az 1070-es évek óta a mai helyén van, ahogyan az akadémikus koronakutatás állítja – átvészelte volna több mint hétszáz év hányattatásait azzal a rögzítéssel. Az ötvösmester szakvéleménye[19] egyértelművé és Korona-elmélettől függetlenné teszi, hogy a császárkép másodlagos, és nem sokkal a szegecsek 19. század első negyedében történt beütése előtt került csupán a helyére. E felismerés nyomán, melyet már 2010-ben közzétettem (Németh 2010, 78. o.), el lehet, sőt, elejét veendő a gondolati sémák görcsös ismételgetéseinek, el kell szakadni attól a kutatást gátoló béklyótól, hogy a Szent Korona bármely részének készüléséhez Dukász Mihálynak köze lehetett, illetve az ő uralkodási idejére lenne keltezhető.

Az akadémikus kutatók által minden konkrét érv nélkül, ám annál vehemensebben cáfolni próbált, s a fentiek nyomán szükségszerűen *újkori* zománckép-cserékre kiadott parancs első számú gyanúsítottja az alternatív körökben II. József (legújabban Pap 2013, 161. o.). Az 1784–90-es bécsi fogság valóban alkalmát adhatta zománcképek és más elemek cseréjének, erre azonban még nincs konkrét bizonyíték. 1703 és 1712 között, azaz a Rákóczi-szabadságharc idején, szintén bécsi fogságban volt a Korona, és annak leverése után is megfelelő lélektani helyzetben érezhette magát a bécsi udvar ahhoz, hogy hozzányúljon a Műhöz, ha annak szükségét érezte.[20] Bőven volt tehát alkalom a Korona átalakításaira, és idő azok elpalástolására.

Mit keresnek a császárképek a Szent Koronán?

Bár a fentiek fényében már-már feleslegesnek tűnhet, érdemes röviden megvizsgálni, hogy vajon mennyire életszerű a császárképek Szent Koronára kerülését az Árpád-korra feltételezni, ahogy azt az akadémikus kör vélelmezi. Vajon mi indíthatta Dukász Mihály zománcképének megmintázására a készítőjét? Hallgassuk meg a bizánci pénzek kiemelkedő szakértője, David Sear véleményét a császárról: „E jelentéktelen ifjú uralkodása alatt a Birodalom felbomlása előrehaladott állapotba került. A Birodalom, úgy tűnt, közel jutott az összeomláshoz. (…) Az aranypénzek tisztaságának (elődje) IV. Romanosz uralkodása vége felé megkezdődött hanyatlása VII. Mihály idejében további lendületet vett" (Sear 368–369. o. [a szerző fordítása]).

Sear megjegyzései nyomán egyértelmű, hogy a zománcképet nem uralkodói kiválósága miatt készítette róla a hálás utókor, tehát vagy még életében készült, vagy kései utánzat. Mihály gyengekezűségének fő okát életrajzi adatai fedik fel: körülbelül húszévesen lépett trónra 1071-ben, csekély érdeklődést mutatott a politika iránt, a birodalmat rokonai és bizalmasai irányították (Canduci 273. o.), amely uralkodása alatt jelentős területveszteségeket szenvedett el (Norwich

[19] Papp László tiszteletreméltóan semleges, nem tartozik sem az akadémikus, sem az alternatív irányzathoz.

[20] 1687 és 1712 között a Korona nem került ki a ládájából ellenőrzött körülmények között, így aligha akadt olyan magyar főúr, aki mindkét alkalommal közelről látta a Koronát, és észrevehette volna, ha beavatkozás történt rajta. Ugyanez az állítás igaz az 1741 – Mária Terézia koronázása – és 1790 közötti időszakra is.

355. o.). 1077-ben lemondatták és kolostorba kényszerítették. A pénz elértéktelenítése bizonyára tanácsadói ötlete volt. Az uralkodása alatt végbement általános elszegényedés hű tükre a gúnyneve: Parapinakesz, ami azt jelenti: egy negyeddel kevesebb (Canduci uo.). Mihály nyilvánvalóan nem volt abban a helyzetben, hogy hűbérúri státuszt kifejező koronát küldjön saját képmásával az erős Magyarország királyának, I. Gézának, ahogyan ezt 1790 óta diplomás és amatőr történészek sora állította. (Már szó esett róla, hogy az abroncs az akadémikus művészettörténészek egy része szerint sem bizánci munka.)

Ki kell térnünk a császárábrázolásokon megjelenő öltözetek sajátosságaira is. A 11. századból a bizánci császárok viseletének jó néhány hiteles és részletes ábrázolása fennmaradt: például a Nemzeti Múzeumban őrzött Monomakhosz-koronán IX. Konstantin, a Khakhuli-triptichonon illetve az Aranyszájú Szent János szentbeszédeit tartalmazó könyvben (Evans–Wixom 211. és 207. o.) éppen Dukász Mihály öltözete.[21] A díszruhák ezeken az ábrázolásokon rendkívül ünnepélyesek és „merevek", ennek ellenére van esésük, és tisztán kivehető, hogy egy adott textildarab az öltözet testet vagy kart fedő részéhez tartozik-e. Bradák Károly korábbi megfigyelései nyomán észrevettem, hogy a Korona császárábrázolásain ez a két jellemző hiányzik: a természetellenesen „steril" ruházatoknak a legcsekélyebb esése sincs, és a karokat fedő részük elkülöníthetetlen a testet takaró résztől (Németh 2010, 11–12. o.). A zománcképek alkotója képtelen volt valósághű viseletet adni a császárokra, nyilván azért, mert nem ismerte őket, csak mintakép állt a rendelkezésére. A bizánci udvarban működő művész esetében ez elképzelhetetlen. A császárábrázolások számos egyéb fogyatékossága (Bradák 6–8. o., Németh 2010, 11–15. o., Pap 2013 elszórtan) is alátámasztja, hogy nem ott készültek.

A fentiek fényében még elgondolni is nehéz olyan életszerű körülményeket, melyek közepette a birodalma felét elvesztő VII. Mihály (és az ifjonc Kón) képmása a magyar király koronájára kerülhetett az Árpád-korban. Tóth Endre ötlete, miszerint a „görög korona" Géza feleségének küldött ajándék lenne (Tóth E. 2011, 96. o.), minden alapot nélkülöz, mint ahogy a Geóbitzász = I. Géza azonosítás is.

A Geóbitzász-kép aszimmetrikus és körbenyírt (Csomor 356. o., Németh 2010, 13. o.), az abroncs eredeti zománcaiétól *és* a császárábrázolásokétól is eltérő kéztől származik (Németh 2010, 16. o.), tehát e zománclemez esetében sem támasztja alá semmi, hogy eredeti alkotórésze lenne a Szent Koronának. Az akadémikus kutatógárda semmilyen bizonyítékot nem tudott felmutatni az uralkodóképek eredetiségének alátámasztására, ahogy azok az alternatívok sem, akik Geóbitzász ábrázolását a Mű eredeti vagy legalábbis Árpád-korban rákerült részének tekintik.

Mindezek az eredmények immár végérvényesen megdöntik azt a konvencionális nézetet, hogy a Szent Korona datálható az uralkodóképek segítségével, és csakis az 1070-es évek, azaz Dukász Mihály uralkodása alatt vagy után készülhetett. Az akadémikus szerkezeti koronakutatás ebben a kérdésben egyértelmű vereséget szenvedett. Ideje lenne új alapokról kezdenie a Korona művészettörténeti kutatását az alternatívok *bizonyított eredményei* figyelembevételével, és felhagynia Révay Péter koronaleírása megbízhatatlannak

[21] Az utóbbin azonban nem az ő arca látható, mert utóda, III. Nikephorosz (1078–1081) a sajátjára alakíttatta át, a névfeliraton is töröltette elődje nevét, és a magáét íratta be (Evans–Wixom 207. o.).

minősítésével. Éppen ennek a leírásnak köszönhetően tudhatjuk, s a kételyek eloszlása nyomán immár teljes bizonyossággal, hogy hajdan, az ikonográfiailag egyébként egyedül odaillő személy, a Boldogságos Szűz képmása helyezkedett el a Korona hátsó oromzatán, hiszen a három kiemelt méretű és elhelyezésű kép sorába az Atya és a Fiú ábrázolásához a Szűzanyáé kívánkozik. Krisztus és a Szűzanya zománcképének kerek tárgyon történt diagonális elhelyezésének egyik ismert példája a velencei Szent Márk-székesegyház Kincstárában található 10. századi Romanosz-kehely (Evans–Wixom 70. o.).

A Szent Korona szerkezeti kutatása mint „politikai" kérdés

Aki ismeri a Szent Korona kutatástörténetét, annak számára egyértelmű, hogy a róla köztudatba plántált kép „politikai" kérdés. Ez a kép a jelek szerint nem változtatható meg, akkor sem, ha tények sokasága szól ellene. Deér József alapos történeti összefoglalója (Deér 8–19. o.) felfedi, hogy a Mű szerkezeti kutatására kétszáz éve politikai nyomás nehezedik a hatalom pillanatnyi érdekei szerint, ami 1966, könyvének megjelenése óta sem enyhült. Mindez látszólag nehezen érthető, hiszen csupán egy középkori tárgy készülési idejének meghatározásáról van szó, a kérdés azonban messze túlmutat ez utóbbin.[22]

Vajon mit szólna hozzá a közvélemény, ha megtudná, hogy a Korona öt eredeti zománcképe hiányzik,[23] s ezt az akadémikus kutatógárda titkolni igyekszik? Vajon hogyan ítélné meg, ha tudomására jutna, hogy a zománckép-cserékre rávilágító dokumentum szerzőjét, Révay Péter koronaőrt az akadémikus csoport módszeresen lejáratja? Vajon mint vélekedne, ha szembesülne azzal, hogy a Korona számos eredeti ékköve és gyöngye már nincs a helyén, és ezek cseréjét az akadémikus kör egyáltalán nem kutatja? Vajon hová vezetne, ha elgondolkodna azon, hogy miképp övezheti ekkora szakmai érdektelenség első számú nemzeti kincsünket? Mi lenne, ha megtudná, hogy a Korona szerkezeti kérdései iránt komolyan érdeklődő önkéntesek a szabadidejükben végzett kutatásaik során jóval több eredményt értek el, mint az adóforintjainkból fizetett „tudósaink", akik ezeknek az eredményeknek a figyelembevétele és nyomukban az érdemi kutatások végzése helyett csak a nevetségessé tételüket látták a céljuknak?

„(…) a számottevő eredményeket felmutató alternatív kutatók illetve csoportok szinte mindegyike előállt olyan nézettel is, ami téves és könnyen cáfolható volt, s ezekhez gyakran jobban ragaszkodott, mint a lényeges felismeréseihez."

Szent Korona „politikumához" finom csúsztatások sora is tartozik. Ezek egyik célja minél közelebb hozni a 10–12. század más európai koronáihoz, és azok folyományaként feltüntetni. Egy friss példa: „*Per me reges regnant* (Általam uralkodnak a királyok) – hirdeti a német-római császári korona *a mi Szent Koronánkhoz hasonlóan* (kiemelés tőlem – N. Zs.) Krisztust ábrá-

[22] A „Tárgy" mögött ott van a Szent Korona-alkotmány, ami például nem engedi meg a nemzeti vagyon kiárusítását. Az 1980-as évek végétől zajló rablóprivatizáció haszonélvezői pártállástól függetlenül természetesen abban érdekeltek, hogy a nemzeti vagyon kiárusítását tiltó Szent Korona-alkotmánynak a Rákosi-korszakban történt törvénytelen hatályon kívül helyezése fennmaradjon.

[23] „Hivatalosan" csak egy hiányáról szabad tudni, azt is alternatív kutatók munkálkodása nyomán: az aranyműves vizsgálat tisztázta, hogy a szembenézeti pántról hiányzik Bertalan apostol ábrázolása (Csomor *et al.*, 114. o.). A legújabb kutatások szerint a homlokzati Pantokrátor-kép is cserélt (Németh 2010, 25–34. o., Pap 2013, 159–160. o.).

zoló zománctáblácskája." (Bertényi 2013, 12. o.) A bibliai idézet a *Példabeszédek könyvé*ből való (8,15), azaz ószövetségi, tehát nem Krisztusra vonatkozik. Az ábrázolás sem őt mutatja, hanem a kerubok között trónoló Jahvét (Ézsaiás 37,16, 2Kir 19,15). A császári koronán található mind a négy zománckép ószövetségi témájú (Staats 32–57. o.), hűen tükrözve azt a gondolkodás- és viselkedésmódot, amely szerint a Német-Római Birodalom működött a világban, míg a Szent Koronán újszövetségi, illetve később élt személyek képmásai szerepelnek. A korábban Tóth Endrével kapcsolatban feltett kérdés Bertényi Iványra, a Mű legfelkapottabb történész „szakértőjére" is vonatkozik, aki más csúsztatásoktól sem riadt vissza (lásd Németh 2007, 65–66. o.).

„Politikai" kérdés a Korona-küldés ideája is. Hangsúlyozni kívánom, hogy semmilyen bizonyíték nem támasztja alá, hogy a Szent Koronát vagy esetleg valamelyik főelemét bárki küldte volna egy magyar uralkodónak, így nincs ilyen okból létező *post quem* dátum a Mű keletkezésére. Mind a német-római császári, mind a pápai Korona-küldésre utaló források relevanciáját már régen megcáfolták akadémikus történészek (Decsy 115. o., Váczy 33–34. o., Karácsonyi 1000–1005. o., Tóth Z. 1941, 63. o., Tóth Z. 1942, 39. o., Deér 169. o.), a bizánci küldés pedig Bœckler és Deér állásfoglalása, s az uralkodóképek másodlagosságának igazolódása nyomán magától összeomlott. Deér azt is kimutatta, hogy a római-bizánci képjog szerint „senki sem viselhette saját képét a koronáján" (Deér 49. o.), tehát még a Geóbitzászt I. Gézával azonosítók, és a zománcképet a Mű eredeti darabjának tekintők sem állíthatják, hogy a *„corona græca"* Dukász Mihály ajándéka lett volna Gézának. Mindezek ellenére ma is akadnak, akik a pápai vagy császári koronaküldés téveszméjével hozakodnak elő.

A kiemelkedő bizantinológus, Franz Dölger már 1942-ben aláhúzta, hogy uralkodóink bizánci titulálása a 9–12. században *arkhón* volt, szemben a Geóbitzász-ábrázoláson olvasható *király*sszel, ami egyúttal azt is kifejezte, hogy a magyar királyt Bizáncban nem tekintették a keresztény kultúrkörhöz tartozónak (Dölger 328–329. o.). Ez egyrészt kizárja azt, hogy türk király képmásának készülését a 12. század vége elé tegyük, másrészt azt – ha ezt a megfontolást figyelmen kívül is hagynánk –, hogy Geóbitzász képmásán a *király*sz jelzőjeként szereplő *pisztosz* szó két lehetséges fordítása közül a „Krisztusban hívőt" válasszuk. Maradna a „(császárhoz) hűségesként" való fordítás, ami VII. Mihály és I. Géza relációjában, különös tekintettel a vélt Korona-küldésre, szintén kizárható. Dölger, felülve a Szent Korona bizánci eredete dogmájának, politikai célszerűség szülte kivételként, „a magyar uralom keresztény és királyi jellegének hivatalos elismeréseként" (uo.) tekint Geóbitzász *pisztosz király*sz titulusára, holott, ha következetes saját állításához, akkor a zománckép 12. század vége előtti készülését el kellett volna, hogy utasítsa. A türk király ábrázolásáról tehát a császárképektől függetlenül kimutatható, úgy technikai, mint diplomáciai megfontolások alapján, hogy I. Gézaként való azonosítása megalapozatlan, és nem tartozott eredetileg a Szent Koronához.

„Létezett tehát egy, a nyugat-európainál nagyobb hagyománnyal rendelkező, annál magasabb színvonalú, a sztyeppei népek forma- és motívumvilágát használó ötvösség, amely egyrészt fokozatosan megtermékenyítően hatott a nyugati és a bizánci művészetre, másrészt a Szent Korona készítésének természetes közegeként jelentkezik."

Visszautalnék arra, hogy mind a (zománcképek nélküli) abroncs, mind a pántok (és zománcképeik) készülési helye tárgyában ellentétes vélemények léteznek az akadémikus művészettörténész körökben, ami biztos jele annak, hogy rossz helyen keresik Itáliában, a Német-Római vagy a Bizánci Birodalomban. Ez a tábor ugyanakkor nem hajlandó foglalkozni Csomor Lajos ama, Fehér Mátyás Jenő történész gondolatain (Fehér) alapuló felvetésével, hogy jó néhány 1000 körül vagy előtt készült, közismert nyugat-európai ötvösmunkán kétféle ötvösség nyoma azonosítható: felhasználnak rajtuk olyan, az aranyműves szerint nem ott készült elemeket, amelyek a Szent Korona keleties ötvöstechnikájával és -stílusával mutatnak rokonságot (Csomor 1996).[24] A Sankt Moritz-i aranykannáról Alföldi András már 1948-ban kimutatta, hogy egy avar jogar átalakításából keletkezett (Alföldi). A Csomor által hangsúlyozott kettősségre előtte harminc évvel Deér József is felfigyelt: „A 10–11. században mind az itáliai, mind a német zománcemlékeknél ugyan igen gyakran előfordul, hogy a zománcdíszítés egyik része még tisztán teljes (zománc), míg a másik része már tisztán süllyesztett zománctechnikával készült, ám mindig annak kísérlete nélkül, hogy ezeket az eltérő készítési módokat egyazon lemezen valamiképpen kombinálják" (Deér 83. o.). Csomor éppen azt veti fel, hogy e „kevert" ötvöstechnikájú tárgyak zománcképeinek csupán egy része készült Nyugat-Európában, a többi keleti eredetű és képi nyelvű. Ennek igazolódása alapjaiban rengetné meg a kora-középkor egész művészettörténetét, és kihatna a történetírására is…

A nem helyben alkalmazott stílusban készült elemek átvétele és beépítése egyértelműen jelzi, hogy a nyugat-európai „kevert" ötvösségű tárgyak készítői tisztában voltak vele: magasabb művészi színvonalú elemeket szerelhetnek föl az általuk „kompilált" alkotásokra, mint amilyenek megalkotására ők képesek. Létezett tehát egy, a nyugat-európainál nagyobb hagyománnyal rendelkező, annál magasabb színvonalú, a sztyeppei népek forma- és motívumvilágát használó ötvösség, amely egyrészt fokozatosan megtermékenyítően hatott a nyugati és a bizánci művészetre, másrészt a Szent Korona készítésének természetes közegeként jelentkezik.

Nehezen hihető, hogy azoknak a magukat jobboldalinak és nemzetinek nevező kormányoknak a politikusai, akik 1990-től hatalmon voltak, ne hallottak volna róla, hogy a hivatalostól eltérő nézetek is léteznek a Korona eredetével és történetével kapcsolatban, ám semmit sem tettek azért, hogy ezek teret kaphassanak. Éppen ellenkezőleg: „jobboldali", „nemzeti elkötelezettségű" folyóiratok adnak teret félrevezető és cinikus írásoknak a Szent Koronáról és az alternatív kutatókról – ennek példája Tóth Endre már többször idézett *Magyar Szemle*beli cikke. Tudomásom szerint mind a mai napig nem zajlott nyilvános vita akadémikus és mértékadó alternatív kutatók együttes részvételével, mert az előbbiek nem vállalkoztak ilyenre. Vonakodásuk érthető: tarthatatlan nézeteikkel a társolyukban megsemmisítő vereséget szenvedtek volna.

Vajon most, amikor a hamis kép immár végérvényesen megdőlt, az igazság szabad utat kap-e a merőben politikai akarattal szemben?

[24] Csomor nevéhez számos téves megállapítás és megalapozatlan feltevés fűződik, de jó megfigyelésekkel is szolgálta a szerkezeti koronakutatást.

Hivatkozások

A Szent Korona szerkezeti kutatásának hatalmas irodalmából terjedelmi okok miatt csak a cikk gondolatmenetéhez legszorosabban kapcsolódó publikációkra állt módunkban hivatkozni

Alföldi András: Die Goldkanne von St-Maurice d'Agaune. *Zeitschrift für schweizer Archæologie und Kunstgeschichte* 10. évf. (1948) 1–27. o.

Bakay Kornél (szerk.): *Sacra Corona Hungariæ*. Kőszeg, 1994, Városi Múzeum.

Bárány-Oberschall, Magda von: Die ungarische St. Stephanskrone im Lichte der neuesten Forschungen. *Südostforschungen* 16. évf. (1957) 24–53. o.

Bárány-Oberschall, Magda von: *Die Sankt Stephans-Krone und die Insignien des Königreichs Ungarn*. Wien-München, 1961.

Bárány-Oberschall, Magda von: *Die Sankt Stephans-Krone und die Insignien des Königreichs Ungarn*. 2. bővített kiadás. Wien–München, 1974.

Beöthy Mihály – Fehér András – Fehérné Árkos Ilona – Ferencz Csaba: Egy régi kor kozmológiájának emléke: a magyar Korona. *Fizikai szemle* 31. évf. (1981) 473–482. o.

Beöthy Mihály – Fehér András – Fehérné Árkos Ilona – Ferencz Csaba – Hennel Sándor: Eppur si… *Fizikai szemle* 34. évf. (1984) 75–81. o.

Bertényi Iván: Révay Péter a magyar Szent Koronáról írt munkájának forrásértéke. In *A történelem és a jog határán. Tanulmányok Kállay István születésének 70. évfordulójára*. Szerk. Seifert Tibor. Budapest, 2001, ELTE BTK, 19–28. o.

Bertényi Iván: Királykoronázások, királytemetkezések Székesfehérvárott. *Rubicon* 2013/6. sz. 4–17. o.

Bœckler, Albert: Die „Stephanskrone". In Schramm, Percy. E. (szerk.): *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik*. 3. köt. Stuttgart, 1956, 735–742. o.

Bogyay, Thomas von: Über die Forschungsgeschichte der heiligen Krone. In *Insignia Regni Hungariæ I*. Szerk. Fülep Ferenc – Kovács Éva – Lovag Zsuzsa. Budapest, 1983, Magyar Nemzeti Múzeum, 65–89. o.

Bogyay Tamás: Kritikai tallózás a szentkorona *(sic!)* körül. In *A Magyar Nemzeti Galéria évkönyve*. Budapest, 1991, 31–37. o.

Bónis György: *Révay Péter*. Budapest, 1981, Irodalomtörténeti füzetek 104.

Bradák Károly: A magyar Korona hátsó ormának problematikája. *Zománc*. Kecskemét, 1987–1988, Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep, 4–28. o.

Bradák Károly: Olvasói levél a Szent Koronáról. *Dobogó* 5. évf. (2006) 1. szám 4–6. o.

Canduci, Alexander: *Triumph & Tragedy: The Rise and Fall of Rome's Immortal Emperors*. Pier 9, 2010, Millers Point.

Csomor Lajos: *Őfelsége a Magyar Szent Korona*. Székesfehérvár, 1996.

Csomor Lajos – Lantos Béla – Ludvig Rezső – Poór Magdolna: A magyar korona aranyműves vizsgálatának eredménye. *Zománc. A Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep Jubileumi Katalógusa*, Kecskemét, 1975–1985, 37–130. o.

Decsy Sámuel: *A' magyar Szent Koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak históriája*. Bécs, 1792.

Deér József: *A magyarok Szent Koronája*. Budapest, 2005, Magyar Nemzeti Múzeum/Attraktor.

Dölger, Franz: Ungarn in der byzantinischen Reichspolitik. *Archivum Europæ Centro-Orientalis* 8. évf. (1942) 315–342. o.

Evans, Helen C. – Wixom, William D. (szerk.): *The Glory of Byzantium. Art and Culture of the Byzantine Era A. D. 843–1261*. New York, 1997, The Metropolian Museum of Art.

Falke, Otto von: A Szent Korona. *Archaeológiai Értesítő* 43. évf. (1929) 125–133. o.

Fehér Mátyás Jenő: *Az avar kincsek nyomában*. Hasonmás kiadás. H. é. n, Ménrót Kiadó.

Ferencz Csaba: *Szent István király koronája*. Budapest, 2002, Heraldika Kiadó.

Hamvas Béla: *Patmosz I*. Változatlan utánnyomás. H. n., 1994, Életünk Könyvek.

Heath, Robin: *Sun, Moon & Earth*. Glastonbury, 1997, Wooden Books.
Horányi, Alexius: *De sacra Corona Hungariæ, ac de Regibus eadem redimitis Commentarius*. Pest, 1790, Typis Trattnerianis.
Karácsonyi János: Hol bővítették ki a Hartvik-legendát először és másodszor? *Századok* 35. évf. (1901) 991–1008. o.
Koller, Josephus: *De Sacra Regni Hungariæ Corona Commentarius*. Pécs, 1800.
Kovács Éva – Lovag Zsuzsa: *A magyar koronázási jelvények*. Budapest, 1980, Corvina Kiadó.
Kovács Tibor: Előszó. In Szvitek Róbert József – Tóth Endre (szerk.): *A koronázási jelvények okmányai*. Budapest, 2003, Magyar Nemzeti Múzeum.
Lovag Zsuzsa: A koronakutatás vadhajtásai. *Művészettörténeti értesítő* 35. évf. (1986) 35–48. o.
Marczali Henrik: II. József első terjeszkedési tervei. *Századok* 3. évf. (1880) 185–206. o.
Moravcsik Gyula: A magyar Szent Korona görög feliratai. *Egyetemes philologiai közlöny* 59. évf. (1935) 113–162. o.
Németh Zsolt: *A magyar Szent Korona*. Szombathely, 2007, B.K.L. Kiadó.
Németh Zsolt: *A Szent Korona sérüléseinek és átalakításainak krónikája*. Budapest, 2010, Püski.
Norwich, John Julius: *Byzantium: The Apogee*. H. n., 1993, Penguin.
Pap Gábor: *„Angyali korona, szent csillag"*. Jászberény, 1997.
Pap Gábor: *Angyali korona, szent csillag*. Budapest, 2013, Hatelem Kiadó. (Nem azonos az előzővel)
Papp László: Időszaki jelentés a Szent Korona ötvösvizsgálatáról. II. *Magyar iparművészet* 1994/1. sz. 6–9. o.
Papp László, magánközlemény, 2009.
Pálffy Géza: A Szent Korona és a koronaláda balesete 1638-ban. In Jankovics József (főszerk.): *„Nem sűlyed az emberiség!" Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. Budapest, 2007, MTA Irodalomtudományi Intézet, 1432–1444. o. (www.iti.mta.hu/szorenyi60.html)
Révay Péter: *De sacra corona regni Hungariæ ortu, virtute, victoria, fortuna, annos ultra DC clarissimæ, brevis commentarius*. Augsburg, 1613. A Korona-leírást illetően nem hibáktól mentes magyar fordítása: Révay Péter Turóc vármegyei főispán rövid emlékirata Magyarország több mint 600 éve tündöklő Szent Koronájának eredetéről, jeles és győzelmes voltáról, sorsáról. In Katona Tamás (szerk.): *A korona kilenc évszázada*. Budapest, 1979, Európa Könyvkiadó, 195–232. o.
Révay Péter: *De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariæ*. Szerk. Caspar Iongelinus. Frankfurt, 1659.
Révay Péter: *Commentarius de Sacra Regni Hungariæ Corona*. Nagyszombat, 1732.
Révay Péter: *Commentarius de Sacra Regni Hungariæ Corona*. In Georgius Schwandtner (szerk.): *Scriptorem Rerum Hungarum Veteres, ac Genuini*. 2. kötet. Bécs, 1746.
Rumy Károly György: Ueber die heilige ungarische Reichskrone und die übrigen ungarischen Reichs-Insignien oder Reichs-Kleinodien. *Œsterreichischer Beobachter* 281. sz. (1825. X. 8.) 1317–1320. o.
Schauff, Johann Nepomuk: *Die Feyerlichkeiten bey der Krönung Seiner Kaiserlich-Königlich- Apostolischen Majestat Leopold des Zweyten als König von Ungarn zu Pressburg den 15ten November 1790.* Pozsony, é. n.
Sear, David R.: *Byzantine Coins and their Values*. London, 1987, Seaby.
Staats, Reinhart: *Theologie der Reichskrone*. Stuttgart, 1976, Anton Hiersemann.
Szvitek Róbert József – Tóth Endre (szerk.): *A koronázási jelvények okmányai*. Budapest, 2003, Magyar Nemzeti Múzeum.
Tóth Endre: A koronázási jelvények újkori történetéhez. In Szvitek Róbert József – Tóth Endre (szerk.): *A koronázási jelvények okmányai*. Budapest, 2003, Magyar Nemzeti Múzeum, 5–21. o.
Tóth Endre: Szent István és a koronázási jelvények. *Magyar Szemle* 2011/7–8. sz. 17–34. o. 2011/9–10. sz. 89–110. o.
Tóth Zoltán: Ki és miért hamisította a Szilveszter-bullát? *Turul* 55. évf. (1941)
Tóth Zoltán: *A Hartvik-legenda kritikájához*. Budapest, 1942.
Varjú Elemér: A Szent Korona. *Archaeológiai értesítő* 39. évf. (1920–1922) 57–70. o.
Váczy Péter: Thietmar von Merseburg über die ungarische Königskrönung. In *Insignia Regni Hungariæ I*. Szerk. Fülep Ferenc – Kovács Éva – Lovag Zsuzsa. Budapest, 1983, Magyar Nemzeti Múzeum, 29–43. o.